

Analiza ekspercka **„Wstępnego raportu rządowego zespołu ds. sytuacji na rzece Odrze”**

z dnia 30.09.2022, przygotowanego na zamówienie Ministra Klimatu
i Środowiska w związku z katastrofą ekologiczną w Odrze

SKRÓT

Fundacja WWF Polska

Autorzy opracowania ze strony WWF Polska:

Renata Bogdańska-Warmuz

Piotr Nieznański

Alicja Pawelec

Dorota Serwecińska

Do opracowania wykorzystano opinie i rekomendacje ekspertów:

Ilona Biedroń, ekspert ds. zarządzania wodami i ochrony wód

Gen. prof. Ryszard Grosset, ekspert ds. zarządzania kryzysowego, transgranicznych skutków awarii przemysłowych

Paweł Pawlaczyk, ekspert ds. ekologii ekosystemów

Dr inż. Klara Ramm, ekspert w dziedzinie zaopatrzenia w wodę i gospodarki ściekowej

Roman Skąpski, ekspert ds. systemu monitoringu

Jacek Zalewski, ekspert w zakresie gospodarki wodnej

Dr Roman Żurek, hydrobiolog, Zakład Badań Ekologicznych PAN

Redakcja: WWF Polska

Spis treści

WSTĘP.....	3
1 ZAWARTOŚĆ WSTĘPNEGO RAPORTU RZĄDOWEGO	5
1.1 Główne wnioski z analiz przedstawionych we wstępnym raporcie rządowym	5
1.2 Główne rekomendacje wynikające z analiz przedstawionych we wstępnym raporcie rządowym	6
2 ANALIZA EKSPERCKA DOTYCZĄCA ZAGADNIENI, KTÓRE POWINNY ZOSTAĆ UWZGLĘDNIONE W KOŃCOWYM RAPORCIE ZESPOŁU DS. SYTUACJI NA RZECE ODRZE	8
2.1 System zarządzania wodami ze szczególnym uwzględnieniem wymagań Ramowej Dyrektywy Wodnej	9
2.2 System zarządzania wodami w kontekście działań kontrolnych podmiotów korzystających z wód.....	12
2.3 Przyczyny i skutki masowego śnięcia ryb	13
2.4 Monitoring wód.....	15
2.5 Zarządzanie kryzysowe	17
3 PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE EKSPERTÓW WWF POLSKA.....	18
3.1 Działania doraźne w dorzeczu Odry	18
3.2 Działania systemowe	19
3.2.1 Wnioski dotyczące systemu zarządzania wodami w Polsce i rzeczywistych potrzeb służących poprawie stanu rzek w Polsce	19
3.2.2 Propozycje działań systemowych dla poprawy stanu rzek w Polsce i odbudowy ekosystemu rzeki Odry	21

WSTĘP

Katastrofa ekologiczna, jaka wystąpiła na Odrze w lipcu i sierpniu 2022 r., jest największą katastrofą ekologiczną w historii współczesnej Polski pod względem zasięgu przestrzennego i skali umierania zwierząt. Spowodowało to oczekiwania społeczeństwa, iż rządowy raport dokumentujący katastrofę **spełni zapowiedzi Minister Klimatu Anny Moskwy** z dnia 29 sierpnia 2022 r., przedstawione na posiedzeniu polsko-niemieckiej Rady Ochrony Środowiska. Minister Klimatu i Środowiska poinformowała wówczas, że Ministerstwo Środowiska uzgodniło z polskimi ekspertami **publikację całościowego raportu** ws. przyczyn śnięcia ryb w Odrze na 30 września¹.

Warto tu wspomnieć, że wszystkie opisywane we wstępnym raporcie konsekwencje katastrofy nie mogłyby się wydarzyć, gdyby wcześniej nie popełniono kardynalnych błędów w zakresie użytkowania i ochrony wód. Wstępny raport rządowy jednoznacznie wskazuje, że przyczyną opisywanych w nim zdarzeń nie był pojedynczy incydent czy awaria któregoś z ogniw systemu bezpieczeństwa wód, ale rażące błędy w zakresie dotychczasowego zarządzania gospodarką wodną i szeroko pojętego zarządzania środowiskiem.

Rządowy wstępny raport rządowy pn. „Wstępny raport zespołu ds. sytuacji na rzece Odrze”, opublikowany w dniu 30 września 2022 r. opracowany na zamówienie Ministra Klimatu i Środowiska przez multidyscyplinarny zespół ekspertów, w ramach swojego wąsko zdefiniowanego celu, jest wartościowym opracowaniem.

Autorzy wstępnego raportu rządowego nie odnoszą się jednak w sposób bezpośredni do pierwotnych, źródłowych przyczyn katastrofy ekologicznej. Przemilcza się fakt, że to działalność człowieka – pośrednio lub bezpośrednio – doprowadziła do tragedii.

W raporcie wskazano, że stan rzeki był zły, również przed katastrofą. Pokazuje to, że zaniedbanie obowiązku osiągnięcia celów środowiskowych dla wód było przyczyną umożliwiającą katastrofę. Gdyby obowiązek osiągnięcia dobrego potencjału stanu wód był realizowany, to do katastrofy by nie doszło.

Autorzy wstępnego raportu rządowego wskazują głównie uwarunkowania środowiskowe, które doprowadziły do katastrofalnego w skutkach zakwitów złotej algi *Prymnesium parvum*:

- o generalnie zły stan wód Odry spowodowany legalnymi i nielegalnymi zrzutami ścieków, stwarzającymi dogodne warunki fizykochemiczne dla rozwoju zakwitów złotej algi (znacznie zwiększona przewodność wody oraz zawartość chlorków i siarczanów pochodzących ze zrzutów ścieków);
- o negatywne konsekwencje regulacji Odry w postaci stworzenia warunków hydrologicznych sprzyjających rozwojowi zakwitów złotej algi: spowolnień nurtu w takich miejscach jak zbiorniki zaporowe, spiętrzona woda przed jazami, kanały;
- o osłabienie zdolności ekosystemu Odry do adaptacji do niekorzystnych zmian klimatu skutkujących m.in. wzrostem temperatury wody i niższymi przepływami wody w Odrze.

Fundacja WWF Polska zgadza się z autorami wstępnego raportu rządowego, że **uregulowana Odra (która w wyniku regulacji ma charakter rzeki z wodą stojącą) oraz przekraczające normy**

¹ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8526021,moskwa-odra-raport-woda-sniete-ryby.html> - dostęp 03.10.2022.

zasolenie Odry są przyczynami zakwitów wydzielających toksyny alg, odpowiedzialnych za masową śmierć ryb i bezkręgowców wodnych.

Niemniej jednak, wstępny raport rządowy koncentruje się głównie na efektach tych wieloletnich zaniechań – bezpośrednich przyczynach i skutkach masowego śnięcia ryb w Odrze w lipcu i sierpniu 2022 roku.

W tym kontekście oczekiwano, że wstępny raport rządowy:

- zidentyfikuje bezpośrednią przyczynę masowego umierania ryb i innych zwierząt wodnych;
- wskaże podmioty odpowiedzialne za wystąpienie katastrofy;
- oceni działania instytucji i służb z perspektywy zasad zarządzania kryzysowego;
- przedstawi kierunki odbudowy zniszczonego ekosystemu Odry oraz działania niezbędne dla zapobieżenia powtórzeniu się podobnej katastrofy.

W kontekście powyższych uwarunkowań wstępny raport rządowy:

- nie spełnia oczekiwań społecznych, gdyż za cel główny stawia sobie jedynie zgromadzenie materiału faktograficznego i wyjaśnienie bezpośrednich przyczyn masowego śnięcia ryb w Odrze w lipcu i sierpniu 2022 roku;
- podaje wnioski i rekomendacje w obszarach, gdzie nie przeprowadzono żadnych analiz lub zaledwie wspomniano o problemach powierzchni.

1 ZAWARTOŚĆ WSTĘPNEGO RAPORTU RZĄDOWEGO

Wstępny raport rządowy pt. „Wstępny raport zespołu ds. sytuacji na rzece Odrze” powstał na zamówienie Ministra Klimatu i Środowiska i opracowany został przez ekspertów z następujących instytucji: GDOŚ, GIOŚ, IMGW – PIB, Instytutu Ochrony Środowiska – PIB, Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – PIB, Państwowego Instytutu Rybactwa Śródlądowego im. S. Sakowicza w Olsztynie, Głównego Inspektoratu Weterynarii, Uniwersytetów Przyrodniczych we Wrocławiu i Lublinie, Politechniki Wrocławskiej, Uniwersytetów: Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Gdańskiego, Wiedeńskiego, Wrocławskiego, Warszawskiego oraz PGW Wody Polskie. Dokument został zredagowany w Instytucie Ochrony Środowiska przez dr hab. Agnieszkę Koladę, prof. IOŚ – PIB.

Celem wstępnego raportu rządowego jest wyjaśnienie bezpośrednich przyczyn masowego śnięcia ryb w Odrze w lipcu i sierpniu 2022 roku na podstawie zgromadzonego materiału faktograficznego. Ten 260-stronicowy wstępny raport rządowy składa się z 11 merytorycznych rozdziałów:

1. Obserwacje śniętych ryb.
2. Sytuacja hydrometeorologiczna w okresie poprzedzającym śnięcie ryb.
3. Wyniki monitoringu jakości wód.
4. Analiza zdjęć satelitarnych.
5. Badania ryb.
6. Tło faktograficzne sformułowania i weryfikacji hipotezy o związku śnięcia ryb z aktywnością glonów w Odrze.
7. Identyfikacja obecności i zakwitu *Prymnesium parvum*.
8. Analizy genetyczne.
9. Oznaczanie prymnezyn (prm) produkowanych przez *Prymnesium parvum*.
10. Zakwity glonów w świetle dotychczasowych badań.
11. Wnioski i rekomendacje.

1.1 Główne wnioski z analiz przedstawionych we wstępnym raporcie rządowym

- W wyniku katastrofy udokumentowano śnięcie ponad 249 ton ryb różnych gatunków, w tym podlegających ochronie, a także mięczaków.
- W odniesieniu do bezpośredniej przyczyny masowego śnięcia ryb:
 - badania substancji toksycznych w ciele śniętych ryb wykluczyły jako ewentualną przyczynę katastrofy ekologicznej metale ciężkie oraz syntetyczne związki organiczne, tzw. polichlorowane bifenyle (PCB);
 - kompleksowe analizy jako najbardziej prawdopodobną przyczynę masowego umierania ryb i bezkręgowców dennych wskazały toksyny prymnezyny wydzielane przez złotą algę *Prymnesium parvum*.
- W odniesieniu do występowania złotej algi *Prymnesium parvum* w Odrze w okresie masowego śnięcia ryb:
 - badania laboratoryjne wód Odry, Kanału Gliwickiego i zbiorników sąsiadujących bezpośrednio oraz połączonych z Odrą wykazały wysokie koncentracje komórek złotych alg, przekraczające poziom, przy którym mogą być już notowane śnięcia ryb;
 - badania laboratoryjne materiału biologicznego wyodrębnionego z próbek wody pobranej z Odry, Kanału Gliwickiego i zbiorników połączonych z Odrą wykazały obecność prymnezyn – toksyn produkowanych przez złotą algę;

- na przełomie lipca i sierpnia w wodach Odry wystąpiły korzystne warunki do rozwoju złotej algi i rozwinięcia toksyczności zakwitu:
 - znaczna zawartość chlorków i siarczanów pochodzących ze zrzutów ścieków, a w związku z tym znacznie zwiększona przewodność wody;
 - wysokie nasłonecznienie;
 - podwyższona temperatura wody;
 - niskie stany wód (niewielkie przepływy) Odry w miesiącach ciepłych;
 - znaczne wahania stanów wody w czasie.
- Dla zakwitów złotej algi *Prymnesium parvum* znaczenie ma hydromorfologia Odry, będącej rzeką w znacznym stopniu uregulowaną, na której występują miejsca sprzyjające zakwitom złotej algi, podobnie jak w jej sąsiedztwie:
 - zbiorniki retencyjne;
 - spowolnienia przepływu przed jazami;
 - kanały.

1.2 Główne rekomendacje wynikające z analiz przedstawionych we wstępnym raporcie rządowym

Wstępny raport rządowy zawiera 9 rekomendacji, które poniżej opisano w ramach kilku zagadnień.

- W odniesieniu do monitoring wód:
 - stworzenie systemu ciągłego pomiaru jakości wód w zakresie wybranych parametrów z dostępem do danych online dla wszystkich zainteresowanych, obejmującego monitoring:
 - parametrów wód powiązanych z zakwitami;
 - okresowy monitoring występowania złotej algi *Prymnesium parvum*;
 - fauny (m.in. ryby, mięczaki) pod kątem skażeń środowiskowych takich jak metale ciężkie, pestycydy, związki toksyczne;
 - objęcie monitoringiem w pierwszej kolejności tych jednolitych części wód, w których notuje się parametry wody sprzyjające zakwitom glonów i sinic;
 - wykorzystanie danych zarówno naziemnych, jak i satelitarnych do inteligentnego zarządzania zlewnią;
 - zapewnienie warunków organizacyjnych i finansowych stałego funkcjonowania systemu monitoringu.
- W odniesieniu do zrzutów ścieków:
 - kontynuacja trwających kontroli podmiotów prowadzących zrzut wód zanieczyszczonych do Odry i jej dopływów, celem m.in. ustalenia podmiotów odpowiedzialnych w największym stopniu za stan jakości wód Odry;
 - niezwłoczna likwidacja nielegalnych wylotów zrzutów ścieków;
 - przegląd i weryfikacja obowiązujących pozwoleń na zrzut ścieków do wód w dorzeczu Odry;
 - systemowe zarządzanie legalnymi zrzutami poprzez uzależnienie parametrów i intensywności zrzutu od aktualnych wyników badań wody;
 - wprowadzenie obowiązku czasowego wstrzymywania bądź ograniczania zrzutów w sytuacji zagrożenia i/lub niskich stanów wód;
 - wspieranie inwestycji z zakresu oczyszczania ścieków komunalnych i przemysłowych.

- W odniesieniu do zarządzania kryzysowego:
 - usprawnienie przepływu informacji;
 - wdrożenie systemu wczesnego ostrzegania i reagowania;
 - usprawnienie procedur w obrębie zarządzania kryzysowego.
- W odniesieniu do działań nakierowanych na odbudowę ekosystemu Odry i populacji gatunków ryb i innych zwierząt:
 - inwentaryzacja gatunków i analizy struktury populacji;
 - stworzenie banku genów;
 - odtworzenie ekosystemów odrzańskich zgodnie z założeniami tworzonego obecnie planu naprawczego dla odbudowania ekosystemów Odry, w tym:
 - stopniowa, oparta o najlepszą wiedzę ekspertów, odbudowa populacji ryb i innych grup organizmów, które ucierpiały w wyniku katastrofy;
 - analiza możliwości stworzenia refugium dla ryb na wypadek powtórzenia się zakwitów złotej algi.
- Ścisła współpraca strony społecznej z przedstawicielami instytutów badawczych i administracji publicznej.

Wnioski zakończono konkluzją, że „masowe zakwity *Prymnesium parvum* w wodach Odry oraz innych rzek i zbiorników wodnych mogą się powtarzać w kolejnych latach, tak jak powtarzały się w innych krajach świata”.

2 ANALIZA EKSPERCKA DOTYCZĄCA ZAGADNIENÍ, KTÓRE POWINNY ZOSTAĆ UWZGLĘDNIONE W KOŃCOWYM RAPORCIE ZESPOŁU DS. SYTUACJI NA RZECIE ODRZE

Zgodnie z deklaracją autorów wstępnego raportu rządowego ma powstać kolejna wersja raportu, w ramach której prowadzone są analizy.

Jednak z uwagi na brak informacji o zakresie prowadzonych analiz i zakresie końcowego raportu rządowego Zespołu ds. sytuacji na Odrze oraz brak wiedzy nt. założeń planu odbudowy Odry **Fundacja WWF Polska wraz z ekspertami reprezentującymi różne dziedziny:** hydrobiologię, zarządzanie wodami i ochronę wód, zarządzanie kryzysowe, ekologię ekosystemów, zaopatrzenie w wodę i gospodarkę ściekową, monitoring wód, gospodarkę wodną oraz prawo, **przeanalizowało wstępny raport rządowy. Przedstawiliśmy kluczowe wnioski dotyczące:**

- analiz wymagających uzupełnienia i przedstawienia w rządowym raporcie końcowym;
- rekomendacji w zakresie dalszych prac rządowego zespołu;
- propozycji doraźnych i systemowych zmian, które umożliwią odbudowę ekosystemu i poprawę stanu rzek w Polsce.

Celem ostatecznego raportu rządowego zespołu, zdaniem ekspertów, powinno być zatem wyjaśnienie:

- pierwotnych przyczyn katastrofy, w tym źródła i przyczyny rozwinięcia się zakwitu *P. parvum* oraz uwolnienia toksyny w wodach Odry;
- przebiegu zdarzenia, wraz ze szczególnym uwzględnieniem przyczyn, dla których pierwsze śnięcie ryb z marca 2022 w Kanale Gliwickim uznano za nieistotne i nie interweniowano;
- przyczyn niedziałania systemu zarządzania wodami, który powinien służyć ochronie wód i poprawie ich stanu;
- przyczyn, dla których błędnie ustalono limity zrzutu zanieczyszczeń i wydano pozwolenia wodno-prawne na zrzuty wód zasolonych i zanieczyszczeń w skali, która prowadzi do stałego ponadnormatywnego zanieczyszczenia i zasolenia wód Odry, oraz przyczyn, dla których tolerowano zrzuty wód zasolonych wbrew § 12 Rozporządzenia w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych;
- przyczyn, dlaczego nie realizowano celów Ramowej Dyrektywy Wodnej i nie zrealizowano założonych do 2021 roku celów w zakresie osiągnięcia dobrego stanu i dobrego potencjału ekologicznego jednolitych części wód w Odrze i jej dopływach;
- przyczyn, z powodu których aktualny system monitoringu wód płynących jest nieefektywny oraz przyczyn, dlaczego instytucje publiczne nie dysponują lub nie wykorzystują planów reagowania na wypadek awarii, w tym ustalonych z krajami sąsiedzkimi w ramach wieloletnich prac grupy ds. awarii Międzynarodowej Komisji Ochrony Odry;
- przyczyn braku przekazywania informacji do społeczeństwa oraz zaniechania poinformowania strony niemieckiej o rozwoju sytuacji po stronie polskiej i przemieszczaniu zanieczyszczenia;
- przyczyn, dlaczego nie wykorzystano modelowania do przewidywania czasu i zakresu przemieszczania się zanieczyszczeń oraz istniejących systemów komunikacji i ostrzeżeń dla

informowania i ostrzegania mieszkańców na wypadek zagrożeń oraz przyczyn braku działania lub opóźnień w działaniu innych organów państwowych, w tym odpowiedzialnych za ochronę środowiska;

- zgodności z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej, w tym wyjaśnienia, czy tutaj doszło do pogorszenia stanu wód i dopuszczalności tego zjawiska w świetle art. 4.6 Ramowej Dyrektywy Wodnej;
- analizy, jak wartości stanów i przepływów wpływają na zagrożenie zakwitaniem alg na odcinkach uregulowanych i nieuregulowanych Odry i innych rzek **oraz rozwiązań, które umożliwią odbudowę ekosystemu Odry, zapobiegną powtórzeniu się podobnych zdarzeń w przyszłości i spowodują skuteczne wykonywanie obowiązków organów państwa, które w przypadku Odry zawiodły.**

Wskazanie uwag i rekomendacji jest tym bardziej istotne, gdyż autorzy wstępnego raportu rządowego nie odnoszą się w sposób bezpośredni do pierwotnych, źródłowych przyczyn katastrofy ekologicznej.

Sytuacja powyższa pokazuje, że zaniedbanie obowiązku poprawy stanu rzek i osiągnięcia celów środowiskowych dla wód było przyczyną umożliwiającą katastrofę. Gdyby obowiązki zarządcy wód były realizowane, to do katastrofy by nie doszło.

Szczegółowe wnioski dotyczące koniecznych **uzupełnień wstępnego raportu rządowego oraz rekomendacje ekspertów i WWF Polska zebrane zostały w ramach 5 zagadnień:**

1. system zarządzania wodami ze szczególnym uwzględnieniem wymagań Ramowej Dyrektywy Wodnej;
2. system zarządzania wodami w kontekście działań kontrolnych podmiotów korzystających z wód;
3. przyczyny i skutki masowego śnięcia ryb;
4. monitoring wód;
5. zarządzanie kryzysowe.

2.1 System zarządzania wodami ze szczególnym uwzględnieniem wymagań Ramowej Dyrektywy Wodnej

Zagadnienia wymagające uzupełnienia w końcowym raporcie rządowego Zespołu:

- Wstępny raport rządowy nie formułuje żadnych wniosków co do odpowiedzialności za katastrofę. Sugeruje kontynuację trwających kontroli podmiotów prowadzących zrzut wód zanieczyszczonych do Odry i jej dopływów, celem m.in. ustalenia podmiotów odpowiedzialnych w największym stopniu za stan jakości wód Odry. Ta kwestia wymaga ostatecznego wyjaśnienia. Warto podkreślić, że strategia poszukiwań przyczyn katastrofy powinna skupiać się nie na ustaleniu podmiotów winnych (stwierdzenie naruszeń prawa), ale na ustaleniu podmiotów odpowiedzialnych. Zgodnie z dyrektywą szkodową UE i polską ustawą o zapobieganiu i naprawie szkód w środowisku podmioty odprowadzające ścieki do wód działają na tzw. zasadzie ryzyka (a nie na zasadzie winy), tj. są odpowiedzialne ze szkodę w wodach spowodowaną przez takie zrzuty w sensie zobowiązania do jej naprawy, także wtedy, gdy działają w granicach pozwolenia wodnoprawnego.

- Wobec faktu, że w latach poprzedzających katastrofę ekologiczną stan rzeki na całej jej długości był zły, na co wpłynął zły bądź słaby stan elementów biologicznych, stan elementów fizykochemicznych poniżej stanu dobrego oraz stan chemiczny poniżej stanu dobrego we wszystkich ocenionych jcwp na biegu rzeki, nie przeprowadzono analiz dotyczących oceny sytuacji w kontekście wymogów wynikających z Ramowej Dyrektywy Wodnej.
- Szereg naukowców i specjalistów od lat mówi o negatywnym wpływie regulacji rzek oraz budowy zbiorników i stopni wodnych na środowisko. Wstępny raport rządowy dodaje do tego głosu kolejny, wskazując, że zmiany hydromorfologii i brak refugium dla zwierząt wzmacnia ryzyko i skutki katastrofy. To zagadnienie powinno zostać omówione szerzej w dalszych analizach w kontekście planowanych w rządowych założeniach i programach inwestycji na rzekach oraz możliwości wdrożenia zapisów z Krajowego Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych (KPRWP).
- Wstępny raport rządowy pomija zagadnienia reakcji na zaistniałą katastrofę i koordynacji prowadzonych działań już od momentu zaistnienia pierwszych jej symptomów. Raport nie informuje, jakie były dalsze losy i obieg tej informacji oraz jakie wywołała ona reakcje, kto i w jaki sposób podjął decyzję o dalszym postępowaniu z tonami śniętych ryb. Wymaga to pogłębionych analiz oraz uzupełnienia wniosków i rekomendacji w tym zakresie.
- Wstępny raport rządowy nie rekomenduje oczywistej potrzeby ciągłego monitoringu zrzucanych wód i ścieków pod kątem ilościowym i pod kątem zasolenia, jak również nie rekomenduje ciągłego monitoringu tych parametrów w rzece. Nie odnosi się do kwestii, dlaczego zupełnie nieefektywny był §12 Rozporządzenia w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych.
- We wstępnym raporcie rządowym wskazano również, że obecnie prowadzone są kontrole podmiotów korzystających z wód w zakresie kontroli gospodarowania wodami. Nie podjęto analizy dotyczących kwestii kontrolnych, weryfikacji formalno-prawnej podmiotów korzystających z wód czy podjętych wobec nich działań pokontrolnych. Nie wykazano, czy firmy mające takie pozwolenia są w stanie wykazać ich poprawne wykonywanie, a organy kontrolne sprawować nad nimi opiekę. Nie analizowano tematu działań pokontrolnych wobec podmiotów korzystających z wód. Zalecenia idące w takim kierunku uodporniłyby system ochrony wód przed kolejnym tak wysokim zasoleniem Odry i następnym zakwittem.
- Brak informacji o kosztach ekonomicznych katastrofy.

Rekomendacje

Przedstawione we wstępnym raporcie rządowym rekomendacje w swoim zakresie są ogólne i nie wyczerpują wszystkich zagadnień. Niejasna jest rekomendacja „odtworzenie ekosystemów odrzańskich zgodnie z założeniami tworzonego obecnie planu naprawczego dla odbudowania ekosystemów Odry”, gdyż brak jest informacji na temat wspomnianych założeń. W tej sytuacji można mieć wątpliwości, czy przyjęte założenia zapewnią odbudowę ekosystemów odrzańskich.

- Końcowy raport rządowego zespołu powinien zostać uzupełniony przede wszystkim o pełny zakres informacji związanych z wymogami wynikającymi z Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW):

- należy przeprowadzić analizę i ocenę rzeczywistego wdrażania RDW i konsekwencji braku przestrzegania tych wymogów, jak również zaznaczyć, jakie działania naprawcze podejmowano w trybie zagrożenia osiągnięcia celów środowiskowych;
 - należy dokonać analizy i weryfikacji zapisów IIaPGW, w których dopuszcza się w częściach JCWP pod silną presją zasolającą wynikającą z presji przemysłowej, w tym presji górniczej, złagodzenie celów środowiskowych w trybie art. 4.5 RDW, wskazując jako przyczynę brak możliwości technicznych lub warunki naturalne. Wprowadzając takie zmiany; dopuszczono do dalszego pogorszenia stanu wód oraz do tego, by rzeka na całej swej długości nie osiągnęła możliwie najlepszego potencjału. Są to kluczowe przesłanki stosowania derogacji z art. 4(5) i art. 4(4) RDW. Na koniec podkreśla się, że wyżej opisana zmiana wprowadzona do projektów II aPGW na etapie legislacyjnym, która może skutkować pogorszeniem dotychczasowego stanu wód, powinna zostać uznana za znaczącą i w konsekwencji projektowane dokumenty powinny zostać oddane ponownej strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko;
 - należy dokonać analizy pod kątem tego, czy doszło do pogorszenia stanu wód i dopuszczalności tego zjawiska w świetle art. 4.6 RDW;
 - należy przeprowadzić analizy i wskazać działania naprawcze podejmowane w trybie zagrożenia osiągnięcia celów środowiskowych.
- Wskazane jest opracowanie założeń kompleksowego monitoringu Odry i jego wdrożenie wg zasad wskazanych w niniejszych rekomendacjach odnoszących się do systemu monitoringu. Umożliwi on efektywne zarządzanie na Odrze i w jej sąsiedztwie w warunkach normalnych i warunkach zarządzania kryzysowego w odpowiedzi na wystąpienia katastrofy ekologicznej. Szerzej aspekt ten opisano poniżej w rozdziale dotyczącym monitoringu wód.
 - Wskazane jest zatem opracowanie i wdrożenie wytycznych i modelu, który wiązałby warunki hydrologiczne Odry i warunki meteorologiczne z ilością odprowadzanych do rzek zanieczyszczonych wód. Wskazane byłoby wdrożenie rzeczywistego monitorowania nie tylko ilości, ale także ładunku zrzuconych zanieczyszczeń. Organ wydający nowe pozwolenie wodnoprawne w zakresie zrzutu ścieków, mimo że posiada bazę pozwoleń na zrzuty zanieczyszczonych wód, obecnie nie wie tak naprawdę, ile ścieków jest odprowadzanych do danej rzeki. Szczegółowo aspekt ten został opisany w rozdziale poniżej nt. systemu zarządzania wodami w kontekście działań kontrolnych podmiotów korzystających z wód.
 - Sugeruje się przeprowadzenie analiz i przedstawienie wniosków dotyczących kwestii kontroli użytkowników wód. Szczegółowe kwestie omówiono w rozdziale poniżej nt. systemu zarządzania wodami w kontekście działań kontrolnych podmiotów korzystających z wód.
 - Sugeruje się szczegółowe przeanalizowanie potencjalnego wpływu antropogenicznych przekształceń koryta Odry na możliwości powstania zakwitów złotej algi i wytypowanie miejsc szczególnie narażonych na wystąpienia zakwitów.
 - Sugeruje się uzupełnienie wstępnego raportu rządowego o analizę rozkładu zasolenia, temperatury i natlenienia w przekroju poprzecznym rzeki i jego wpływu na rozwój alg.
 - Sugeruje się opracowanie wytycznych dla programu pełnego udrożnienia Odry i jej dopływów dla wędrówki wstępującej i zstępującej ryb.

- Konieczne jest opracowanie ekonomicznych skutków katastrofy na Odrze w 2022 r., obejmujące:
 - udzielone dopłaty dla biznesu, który stracił w efekcie katastrofy;
 - koszty pośrednie: strat w turystyce, szerszych strat środowiska;
 - oszacowanie wartości strat pieniężnych związanych ze śmiercią ryb i kosztami działań towarzyszących katastrofie, wskazane w rozdziale poniżej dot. przyczyn i skutków masowego śnięcia ryb.
- Wskazane jest przeprowadzenie analiz działania systemu zarządzania kryzysowego w czasie katastrofy odrzańskiej w odniesieniu do monitorowania, reagowania i ostrzegania, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotu pełniącego wiodącą rolę w ramach zarządzania kryzysowego – PGW Wody Polskie. Szczegółowe kwestie omówiono w rozdziale poniżej nt. zarządzania kryzysowego.

2.2 System zarządzania wodami w kontekście działań kontrolnych podmiotów korzystających z wód

Zagadnienia wymagające uzupełnienia w końcowym raporcie rządowego zespołu:

We wstępnym raporcie rządowym nie zostało poddanych analizie wiele aspektów dotyczących działań kontrolnych. Wskazano, że obecnie prowadzone są kontrole podmiotów korzystających z wód w zakresie kontroli gospodarowania wodami, „w tym zgodności jakości odprowadzanych ścieków z warunkami udzielonych pozwoleń wodnoprawnych”. Prowadzona jest też identyfikacja nielegalnych źródeł odprowadzania ścieków, bez wymaganych pozwoleń.

Przedmiotem analiz i diagnozy uzupełniającej powinny być następujące kwestie:

- Analiza i ocena skuteczności egzekwowania zapisów pozwoleń na odprowadzanie wód ściekowych do wód powierzchniowych, w tym analiza niedziałania §12 Rozporządzenia w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych. To rozporządzenie powinno działać niezależnie od pozwoleń wodnoprawnych.
- Analiza i ocena działań kontrolnych i pokontrolnych podjętych wobec podmiotów korzystających z wód na podstawie udzielonych pozwoleń wodnoprawnych lub pozwoleń zintegrowanych, obejmująca okres co najmniej od roku 2015 (2017).
- Analiza i ocena podjętych działań w celu weryfikacji formalno-prawnej dotyczącej czynnych i nieczynnych urządzeń wodnych służących do odprowadzania ścieków.
- Analiza i ocena działań naprawczych podejmowanych w trybie zagrożenia osiągnięcia celów środowiskowych.

Rekomendacje

Wstępny raport rządowy wskazuje na poważne luki i nieefektywność systemu wydawania pozwoleń wodnoprawnych w zakresie zrzutów ścieków. W związku z powyższym wymaga to opracowania szczegółowego modelu nowego funkcjonowania pozwoleń wodnoprawnych i kontroli użytkowników wód. W szczególności konieczne jest:

- Wypracowanie wytycznych i modelu łączącego ilość odprowadzanych ścieków z warunkami hydrometeorologicznymi, w tym:
 - ze sposobem zarządzania zrzutami wód zanieczyszczonych (zasolonych) do Odry, realizowanych w ramach pozwoleń wodnoprawnych;
 - z zarządzaniem zbiornikami zaporowymi, stopniami wodnymi i innymi budowlami piętrzącymi wodę;
 - wprowadzenie obowiązkowego przeprowadzania analizy skumulowanego wpływu zrzutów z już wydanych pozwoleń wodnoprawnych jako warunek niezbędny do wydania nowego pozwolenia wodnoprawnego.
- Z uwagi na podział kompetencji kontrolnych z zakresu gospodarowania wodami pomiędzy właściwe organy Wód Polskich oraz Inspekcji Ochrony Środowiska pożądane jest wypracowanie skutecznego modelu współdziałania tych jednostek, w szczególności w zakresie rozpatrywania wpływających do organów wniosków o podjęcie interwencji, by kompetencje się nie dublowały.
- Wskazane jest uruchomienie telefonów alarmowych czynnych całodobowo przez 7 dni w tygodniu, aby możliwe było niezwłoczne reagowanie na sygnały społeczne o potencjalnych nieprawidłowościach w korzystaniu z zasobów wodnych (optymalnie w Wodach Polskich z uwagi na większość uprawnień kontrolnych spoczywających na tym podmiocie).
- Konieczna jest intensyfikacja działań polegających na weryfikacji istniejących zrzutów do rzek. Daje to możliwość identyfikacji czynnych oraz nieczynnych urządzeń, których właścicielami są osoby prywatne oraz przedsiębiorstwa korzystające z wód.
- Niezbędne jest podjęcie działań administracyjnych wobec podmiotów, które nie mają wymaganych prawem pozwoleń wodnoprawnych w celu niezwłocznej likwidacji nielegalnych zrzutów ścieków.
- Wskazane jest, aby reguły zarządzania zrzutami wód uwzględniały całość pozwoleń wodnoprawnych, a nie traktowały je rozdzielnie.

2.3 Przyczyny i skutki masowego śnięcia ryb

Zagadnienia wymagające uzupełnienia w końcowym raporcie rządowego Zespołu:

- Do opracowania wstępnego raportu rządowego zostały użyte niejednorodne dane, co wymaga uzupełnień, m.in. w zakresie:
 - oszacowania ilości martwych ryb. Zidentyfikowano niedoszacowanie ilości odłowionych ryb w Kanale Gliwickim wskazane we wstępnym raporcie. Informacje te wymagają weryfikacji i uzupełnienia;
 - uzupełnienia analiz o wskazanie liczby martwych ryb wraz z podziałem na strukturę gatunkową;
 - oszacowania liczby martwych dorosłych osobników;
 - prowadzenia badań poszczególnych elementów fizyko-chemicznych i biologicznych.
- Brakuje danych umożliwiających ocenę błędu niedoszacowania liczby martwych ryb, których wartość wg wstępnego raportu rządowego wyniosła 250 ton.

- Brakuje wyjaśnienia podstawy, dlaczego incydentalne śnięcia ryb w Kanale Gliwickim, jakie zanotowano w okresie poprzedzającym ostatnie dni lipca 2022 r., uznano za nieistotne.
- Brakuje odniesień do śmierci ryb we wcześniejszych okresach (marzec 2022).
- Przedstawione w raporcie dane prowadzą do interpretacji, że przyczyną śmierci ryb i innych organizmów był zakwit glonowy *Prymnesium parvum* i toksyny wydzielane przez ten glon. Wstępny raport rządowy nie wyjaśnia jednak, jak konkretnie do niego doszło. Według wstępnego raportu rządowego „czasowo-przestrzenna sekwencja danych dostarcza mocnych przesłanek, że katastrofa została zapoczątkowana w górnej Odrze, od przedostania się do rzeki znacznego ładunku namnożonych miejscowo glonów *Prymnesium parvum*”. Konieczna jest szczegółowa analiza zrzutów dokonywanych przez poszczególnych użytkowników (także w ramach posiadanych pozwoleń wodno-prawnych) i ostateczne wyjaśnienie pierwotnych przyczyn tego zjawiska.
- Konieczne jest ujednoczenie zestawień tabelarycznych, w szczególności w zakresie jednostek dotyczących zawartości *P. parvum* w ciałach śniętych ryb.
- Konieczne jest opracowanie ekonomicznych skutków katastrofy na Odrze w 2022 r., obejmujące:
 - bezpośrednie straty związane ze śmiercią ryb;
 - bezpośrednie koszty akcji ratunkowych, zbierania i likwidowania martwych ryb;
 - bezpośrednie koszty badań, analiz i zleconych raportów;
 - kosztów odtworzenia środowiska (koszty programu naprawczego).

Rekomendacje:

- W rekomendacjach autorów wstępnego raportu rządowego nie wskazuje się faktu, że to wskutek działalności człowieka stworzono warunki do rozwoju *Prymnesium parvum*.
- Rekomendacje powinny wskazywać rozwiązania mające na celu poprawę odporności ekosystemów na antropopresję, takie jak zasolenie wód słodkich.
- W rekomendacjach powinny zostać wskazane kompleksowe rozwiązania umożliwiające odbudowę ekosystemu Odry.
- W rekomendacjach nie wspomniano o działaniach na rzecz poprawy stanu hydromorfologicznego Odry i jej dopływów oraz odniesienia do działań objętych projektem drugiej aktualizacji Planu Gospodarowania Wodami na obszarze dorzecza Odry (II aPGW) oraz do możliwości wdrożenia zapisów z Krajowego Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych (KPRWP). Sugeruje się, aby działania te zostały przeanalizowane i ujęte w pracach dot. analiz możliwości stworzenia refugium dla ryb na wypadek powtórzenia się zakwitów *P. parvum*.
- W rekomendacjach nie podkreślono, że zrenaturyzowana rzeka sama wykształca ww. refugia.
- W rekomendacjach warto przedstawić postulaty odblokowania dopływów dla dwukierunkowej migracji ryb.
- Konieczne jest uzupełnienie końcowego raportu rządowego Zespołu o analizy prawnych przyczyn ignorowania silnych sygnałów o szkodach w środowisku i wskazanie rekomendacji w zakresie poprawy tej sytuacji.

2.4 Monitoring wód

Zagadnienia wymagające uzupełnienia w końcowym raporcie rządowego Zespołu:

- Wstępny raport rządowy nie odnosi się kwestii obecnie funkcjonującego automatycznego systemu monitoringu na rzekach i możliwości uruchomienia na jego bazie w trybie szybkim automatycznego monitoringu jakości wód.
- Uszczegółowienia wymaga kwestia analiz do wskazanych we wstępnym raporcie rządowym rekomendacji, odnoszących się do stworzenia i utrzymania systemu ciągłego pomiaru jakości wód.
- Konieczne jest przeprowadzenie gruntownej analizy obecnie funkcjonującego systemu monitoringu wód i wyciągnięcie wniosków z katastrofy jako podstawy do zbudowania nowego, automatycznego systemu monitoringu jakości wód. Analiza i założenia nowego systemu powinny uwzględniać zwiększenie efektywności kontroli miejsc nielegalnych zrzutów, a w razie skażenia wód szybkie zidentyfikowanie miejsca zrzutu oraz ograniczenia skutków katastrofy (czasowe wstrzymanie pozwoleń).

Rekomendacje

Sugeruje się integrację systemów monitoringu ilościowego i jakościowego – w szczególności możliwość wykorzystania obecnie funkcjonującego automatycznego systemu monitoringu hydrometeorologicznego (ilościowego monitoringu wód na rzekach prowadzonego przez IMGW – PIB) i uwzględnienie możliwości uruchomienia na jego bazie w trybie szybkim automatycznego monitoringu jakości wód.

- Poziom krajowy (PSHM, WIOŚ, RZGW):
 - stacje wodowskazowe niezbędne do osłony hydrologicznej (p. powodziowej) oraz rozpoznania bilansu wodnego Polski, wyposażone w czujniki (jedno, kilku lub wieloparametrowe) mierzące automatycznie i przekazujące telemetrycznie wyniki pomiarów jakościowych wody;
 - kluczowe stacje monitoringu jakości wód wyposażone w czujniki (jedno, kilku lub wieloparametrowe) mierzące automatycznie i przekazujące telemetrycznie wyniki pomiarów jakościowych wody doposażone w automatyczne stacje wodowskazowe dla rozpoznania objętości płynącej wody;
 - ręczne pobieranie prób i analizy laboratoryjne w dotychczasowych profilach dla kontroli reperowej jakości wód oraz ewentualne zagęszczenie tej sieci i liczby parametrów;
 - pracownicy PSHM, WIOŚ, RZGW wyposażeni w jedno lub kilkuparametrowe sondy do pomiaru jakości wody, która bezpośrednio po wykonaniu pomiaru przekazuje wyniki do bazy danych;
 - ogólnodostępna baza wyników pomiarów jakościowych i ilościowych w wersjach:
 - operacyjnej on-line, bezpośrednio po wykonaniu pomiaru automatycznego czy laboratoryjnego,
 - zweryfikowanej, po weryfikacji punktowej i obszarowej;

- biuro modelowania rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń, prognozowania i ostrzegania. Biuro to powinno w trybie 24-godzinnym analizować wyniki pomiarów jakościowych wód płynących oraz dane satelitarne i inne dostępne źródła danych. W biurze powinien znaleźć się zespół rozwoju metod pomiarów automatycznych, modelowania rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń, prognozowania i ostrzegania, powinna to być służba państwowa.
- Poziom lokalny:
 - lokalne systemy ostrzeżeń o skażeniu wód, na wzór lokalnych systemów ostrzeżeń powodziowych (LSOP), obejmujące system monitoringu i ostrzegania mieszkańców;
 - automatyczne stacje pomiaru jakości wód dla rozpoznawania zanieczyszczeń w ciekach nieobjętych poziomem krajowym, a ważnych dla lokalnych społeczności;
 - pracownicy samorządowi wyposażeni w jedno lub kilkuparametrowe sondy do pomiaru jakości wody, która bezpośrednio po wykonaniu pomiaru przekazuje wyniki do bazy danych.

Zasadą powinno być wyposażanie każdej automatycznej stacji wodowskazowej w podstawowe czujniki jakości wody. System, aby pracował skutecznie i niezawodnie, musi być włączony na stałe, a nie być włączany incydentalnie. Sprzęt do pomiarów ilościowych i jakościowych powinien mieć rekomendacje takie jak dla poziomu krajowego. Wyniki pomiarów ilościowych i jakościowych powinny trafiać do ogólnodostępnej bazy danych prowadzonej dla poziomu krajowego.

- Poziom specjalny:
 - stacje wodowskazowe do osłony ujęć wody pitnej i przemysłowej i dla celów specjalnych;
 - automatyczne stacje pomiaru jakości wód dla rozpoznawania zanieczyszczeń w ciekach powyżej ujęć wody pitnej, przemysłowej i do celów specjalnych, jak również poniżej punktów zrzutów użytkowników wód posiadających pozwolenia wodnoprawne, co umożliwi zweryfikowanie sprawców zanieczyszczania wód oraz ograniczy nieprawidłowości w korzystaniu z wód, w tym dotyczące przekroczenia norm dopuszczalnych wartości zrzutów;
 - pracownicy podmiotów zarządzających ujęciami, użytkownicy wód (przemysł, kopalnie, inni) wyposażeni w jedno lub kilkuparametrowe sondy do pomiaru jakości wody, która bezpośrednio po wykonaniu pomiaru przekazuje wyniki do bazy danych.

Zasadą powinno być wyposażanie każdej automatycznej stacji wodowskazowej w podstawowe czujniki jakości wody. Sprzęt do pomiarów ilościowych i jakościowych powinien mieć rekomendacje takie jak dla poziomu krajowego. Wyniki pomiarów ilościowych i jakościowych powinny trafiać do ogólnodostępnej bazy danych prowadzonej dla poziomu krajowego.

- Poziom obywatelski – społeczny monitoring jakości wód:
 - pracownicy etatowi i społeczni organizacji takich jak np. PZW, MOPR, WOPR, Straż Rybacka i organizacji pozarządowych wyposażeni w jedno lub kilkuparametrowe

sondy do pomiaru jakości wody, która bezpośrednio po wykonaniu pomiaru przekazuje wyniki do bazy danych;

- wyposażenie takie może zostać przekazane po osobowej rejestracji pozwalającej na pełną identyfikację oraz po odbyciu stosownego przeszkolenia pozwalającego zwiększyć poziom zaufania do wykonywanych pomiarów.

2.5 Zarządzanie kryzysowe

Zagadnienia wymagające uzupełnienia w końcowym raporcie rządowego Zespołu:

Wstępny raport rządowy nie porusza tematu funkcjonowania procedur zarządzania kryzysowego. Nie przeprowadzono analiz w tym zakresie, mimo wskazania ogólnej rekomendacji. A zatem końcowy raport rządowego zespołu powinien uwzględniać następujące kwestie:

- Analizę i wnioski z działania systemu zarządzania kryzysowego w czasie katastrofy odrzańskiej w odniesieniu do monitorowania, reagowania i ostrzegania.
- Analizę działania PGW Wody Polskie, który to podmiot w Planach Zarządzania Kryzysowego (PZK), w tzw. „siatce bezpieczeństwa”, pełni funkcję wiodącą w zakresie reagowania na zdarzenie kryzysowe w przypadku takich zdarzeń jak katastrofa odrzańska.
- Analizę reakcji służb kryzysowych na zaistniałą katastrofę i przebieg koordynacji prowadzonych działań od momentu zaistnienia pierwszych symptomów zdarzenia.
- Analizę obiegu informacji w obrębie służb kryzysowych. Informacja w trybie alarmowym powinna dotrzeć natychmiast, zgodnie z procedurami określonymi w ustawie o zarządzaniu kryzysowym poprzez kolejne szczeble systemu administracji aż do Rządowego Centrum Bezpieczeństwa, które powinno wygenerować wysyłane przez SMS alerty do osób znajdujących się w pobliżu akwenu i korzystających z jego zasobów. Alerty dotrzeć powinny także do wszystkich użytkowników tego odcinka dorzecza Odry, wykorzystujących zasoby wód powierzchniowych. Z lektury wstępnego raportu rządowego nie wynika żadna wiedza odnośnie takich działań.
- Analizę działania systemu ostrzegania mieszkańców.

Rekomendacje

- Należy w sposób czytelny i jednoznaczny określić prawnie obszary odpowiedzialności poszczególnych służb, inspekcji, straży i agend administracji rządowej i samorządowej za poszczególne aspekty bezpieczeństwa ekologicznego akwenów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
- Należy dokonać pilnego przeglądu Planów Zarządzania Kryzysowego oraz procedur działania, jak również sprawdzenia w ramach ćwiczeń procedur funkcjonowania systemów zarządzania i reagowania kryzysowego gmin, powiatów, województw i państwa w przypadku zaistnienia podobnych zagrożeń na akwenach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W celu analizy działania zarządzania kryzysowego w czasie katastrofy na Odrze i diagnozy sytuacji należy przeanalizować również dzienniki zdarzeń prowadzone przez Państwową Straż Pożarną. Powinny one posłużyć do zweryfikowania braków w działaniu procedur i wskazywać rekomendacje w obszarze poprawy działania systemu zarządzania kryzysowego.

3 PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE EKSPERTÓW WWF POLSKA

3.1 Działania doraźne w dorzeczu Odry

Według analiz przeprowadzonych w ramach wstępnego raportu rządowego rozwojowi katastrofy w Odrze sprzyjały: przekształcenia hydromorfologiczne rzeki, nadmierne i nienaturalne zasolenie rzeki Odry oraz jej dopływów, a także niekorzystne warunki hydrometeorologiczne. Dodatkowo wskazuje się, że stan rzeki Odry jest zły i taki był również przed wystąpieniem katastrofy (od co najmniej 2019 roku – wg. wstępnego raportu).

Fundacja WWF Polska wskazuje, że **kontynuacja działań inwestycyjnych na Odrze** (w tym regulacja, budowa i modernizacja ostróg oraz budowa kolejnych stopni wodnych, które mają służyć przekształceniu Odry w drogę wodną) **może spowodować pogłębienie złego stanu rzeki Odry i ryzyko katastrof ekologicznych w kolejnych latach. Dalsze zrzuty wód zasolonych (w kontekście zmian wprowadzonych w ramach II aktualizacji Planów Gospodarowania Wodami) również mogą zagrażać ekosystemowi Odry.** Katastrofa może się powtórzyć, jeśli ponownie wystąpią podobne jak latem 2022 r. warunki hydrometeorologiczne, wynikające ze zmian klimatu. Taki scenariusz zagraża także innym rzekom w Polsce.

Należy w trybie pilnym wskazać i uruchomić zespoły i procedury, aby wytypować i przebadać pod kątem występowania alg wszystkie potencjalne miejsca, w których istniały i istnieją warunki do ich rozwoju i namnażania, w tym odstożniki i kolektory odprowadzające wody dołowe z górnictwa węgla kamiennego oraz z kopalni miedzi, miejsc składowania odpadów poflotacyjnych (w tym zbiornik „Żelazny Most”) oraz wszystkich zakładów przemysłowych odprowadzających wody zasolone do Odry i jej dopływów. Należy zebrać całą dostępną wiedzę i zastosować wszystkie możliwe do podjęcia działania dla neutralizacji i zapobieżenia namnażaniu się alg w potwierdzonych miejscach ich występowania.

W kontekście powyższego w polskiej części doliny Odry i jej dorzecza konieczne jest:

1. odstąpienie od prac regulacyjnych na Odrze, realizowanych w ramach użeglowienia Odry w ramach sieci Ten-T oraz dla potrzeb lodołamania (projekt finansowany z pożyczki od Banku Światowego);
2. odstąpienie od planów przekształcenia zbiornika Racibórz ze zbiornika suchego na zbiornik retencyjny;
3. odstąpienie od planów budowy stopni wodnych na Odrze w Ścinawie i Lubiążu, a także dalszych planów zabudowy Odry kolejnymi stopniami wodnymi i regulacji rzeki;
4. przekierowanie środków publicznych, zaoszczędzonych w wyniku zaniechania wyżej wymienionych inwestycji hydrotechnicznych, na:
 - wytypowanie i kontrolę miejsc występowania alg w wodach słonych (w tym w wodach dołowych) odprowadzanych do Odry, Wisły i ich dopływów oraz wdrożenie działań neutralizujących i zapobiegających możliwości wystąpienia kolejnej katastrofy;
 - działania niezbędne dla odbudowy ekosystemu Odry, wzmocnienia jej zdolności samooczyszczania i odporności na awarie oraz zmiany klimatyczne, a także na działania prewencyjne dla zapobieżenia powtarzaniu się katastrof ekologicznych, podobnych do tej z roku 2022;

- o działania mające na celu odbudowę naturalnej retencji w zlewni (*Nature Based Solutions*), poprawiające stan ekologiczny, a tym samym zwiększające odporność rzek na awarie i zmiany klimatu, renaturyzację rzek oraz systemy oczyszczania ścieków przemysłowych i wód zasolonych;
- o pełne wdrożenie Krajowego Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych (programu, który powstał na zlecenie rządu w 2020 r. i nie jest do tej pory w pełni realizowany);
- o działania technologiczne, usprawniające systemy oczyszczania ścieków przemysłowych i wód zasolonych oraz odejście od gospodarki węglowej na rzecz OZE.

3.2 Działania systemowe

Jak wskazano powyżej, dalsze inwestycje na rzekach będą zwiększać ryzyko katastrof ekologicznych w kolejnych latach i wpłyną na dalsze pogarszanie stanu rzek w Polsce.

Ministerstwo Infrastruktury chce realizować plan ratunkowy poprzez wprowadzenie specjalnej specustawy dotyczącej Odry. **Niestety już wstępnie zaprezentowane założenia specustawy są sprzeczne z aktualną wiedzą naukową oraz niezgodne z Ramową Dyrektywą Wodną i spowodują wyłącznie pogorszenie stanu ekologicznego Odry oraz narażenie jej na podobne katastrofy w przyszłości. Program inwestycyjny, zapowiadany przez Pełnomocnika Rządu ds. gospodarki wodą, przewiduje m.in. dalsze przekształcanie rzek – budowę zbiorników wodnych, stopni wodnych, przekształcenie suchego zbiornika Racibórz w zbiornik retencyjny i inne inwestycje. Jednocześnie plany te zakładają uproszczenie procedur inwestycyjnych związanych z przygotowaniem raportów oddziaływania na środowisko i uzyskiwaniem pozwoleń na budowę dla tych przedsięwzięć.**

3.2.1 Wnioski dotyczące systemu zarządzania wodami w Polsce i rzeczywistych potrzeb służących poprawie stanu rzek w Polsce

1. Obecny sposób zarządzania wód, rekomendowany przez Ministerstwo Infrastruktury, zmierza do pogorszenia stanu polskich rzek.
2. W świetle działań wskazywanych przez Ministerstwo Infrastruktury w zapowiadanej rządowej specustawie istnieje duże ryzyko dalszego pogarszania stanu wód i pogłębienie efektów katastrofy w Odrze w przypadku realizacji działań inwestycyjnych, takich jak zbiorniki retencyjne czy obiekty piętrzące.
3. Planowane przez Ministerstwo Infrastruktury inwestycje, związane z użeglowieniem Odry i innych rzek, wskazują na wyłącznie gospodarczo-inwestycyjne podejście do rzek, z pominięciem potrzeb ich ochrony oraz adaptacji do zmian klimatu.
4. Nadmierne wykorzystywanie gospodarcze rzek oraz wieloletnie dopuszczenie przez państwo do nadmiernego zanieczyszczenia Odry ściekami, w tym wodami zasolonymi (wydawano pozwolenia wodno-prawne na zrzuty ścieków, których łączne wartości powodowały stałe ponadnormatywne zanieczyszczenie wód Odry i jej dopływów), doprowadziło do katastrofy.
5. Wszystkie wody powierzchniowe, jako dobro wspólne i strategiczne dla państwa, powinny być przedmiotem ochrony ze względu na ich podstawowe znaczenie dla człowieka i dla

środowiska. Tymczasem obecnie podmioty zarządzające rzekami traktują je głównie jako odbiorniki ścieków i potencjalne kanały do transportu towarów. Obecny zarządca wód (Ministerstwo Infrastruktury) zainteresowany jest niemal wyłącznie realizacją kolejnych inwestycji technicznych na polskich rzekach, kontynuując działania pogarszające stan ekologiczny polskich wód. Nie dba o to, aby rzeki, stanowiące kluczowy dla jakości życia Polaków i niezbędny w środowisku element, były czyste i odporne na zmiany klimatu.

6. Zamiast dążenia do poprawy stanu rzek i osiągnięcia celów środowiskowych (przewidzianych na 2021 r., do osiągnięcia najpóźniej w 2027 r.), działania zarządzających wodami ukierunkowane są na obniżenie celów środowiskowych w częściach wód pod silną presją zasolającą, której przyczyną jest przemysł i górnictwo. W uproszczeniu – kontynuacja tych działań, sprzecznych z unijną polityką wodną, może doprowadzić do sytuacji, w której „zalegalizowane” zostanie pogarszanie jakości wód zamiast ich poprawy.
7. Jako działania rewitalizacyjne dla odbudowy ekosystemu Odry i innych rzek, instytucja, której powierzono zarządzanie wodami (Ministerstwo Infrastruktury), promuje działania niekorzystne ekonomicznie, sprzeczne z oczekiwaniami społecznymi i szkodliwe środowiskowo. Działania te zmierzają do użeglowienia Odry i realizacji inwestycji niezbędnych dla wykorzystania Odry jako drogi wodnej. Jednocześnie są one sprzeczne z aktualną wiedzą naukową i mogą stale utrudnić lub uniemożliwić odbudowę ekosystemu rzeki.
8. Instytucja zarządzająca obecnie wodami proponuje i powiela dokładnie te same działania inżynierskie i inwestycyjne we wszystkich planach i programach krajowych, bez względu na to, czemu mają one służyć (m.in. Program Przeciwdziałania Skutkom Suszy, Program Przeciwdziałania Niedoborom Wody, Krajowy Program Żeglugowy), nie proponując równocześnie żadnych nowoczesnych i adekwatnych do wyzwań XXI wieku programów i koncepcji (w tym programów obejmujących zieloną i błękitną infrastrukturę oraz działania nietechniczne, zakładających synergię gospodarki z ochroną zasobów przyrodniczych i adaptacją do zmian klimatu).
9. Dodać należy, że jeżeli nie zostaną zidentyfikowane miejsca, w których pozostają algi, oraz mogą zostać stworzone warunki do ich namnażania i uwalniania toksyn, oraz jeżeli nie zostaną powstrzymane dalsze działania inwestycyjne na Odrze, istnieje ryzyko wystąpienia podobnej katastrofy w kolejnym roku, zarówno na Odrze, jak i na innych rzekach, np. na Wiśle, do której odprowadzana jest większość wód zasolonych z polskich kopalni.
10. Duży niepokój społeczny budzi brak informacji, w jakim kierunku zmierzają działania zespołów działających w zakresie odbudowy ekosystemu Odry (ze strony Ministerstwa Infrastruktury, Ministerstwa Klimatu i Środowiska czy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi). Organizacje społeczne, mimo pytań kierowanych do ww. ministerstw, nie mają możliwości uczestniczenia we wspólnych pracach zespołów ds. odbudowy ekosystemu Odry zorganizowanych w ramach poszczególnych ministerstw.
11. Plany i działania resortu zarządzającego wodą muszą zostać zweryfikowane pod kątem ich możliwego wpływu na pogorszenie stanu wód i zwiększenia prawdopodobieństwa wystąpienia kolejnych katastrof ekologicznych. Etapy i sam plan naprawczy dla Odry, który przygotowują organy rządowe, musi być przygotowany przez interdyscyplinarne grupy eksperckie i być jak najwcześniej przedstawiony opinii publicznej. Sam proces

przygotowania powinien być transparentny i poddany pełnej procedurze konsultacji międzyresortowych oraz konsultacji społecznych, jak również - w związku z oddziaływaniem transgranicznym - uzgodniony na jak najwcześniejszym etapie ze stroną czeską i niemiecką.

3.2.2 Propozycje działań systemowych dla poprawy stanu rzek w Polsce i odbudowy ekosystemu rzeki Odry

W związku z katastrofą na rzece Odrze konieczne jest:

1. **Przedstawienie rządowych założeń planów odbudowy ekosystemu Odry**, w szczególności w zakresie inwestycji planowanych przez Ministerstwo Infrastruktury.
2. **Włączenie organizacji społecznych oraz organizacji naukowych** w realizację planów odbudowy ekosystemu Odry.
3. **Zmiana zarządzania wodami, ukierunkowana na renaturyzację rzek i zwiększanie zasobów dolin rzecznych i doliny Odry poprzez odbudowę i zwiększenie naturalnej retencji wody w całej zlewni.**
4. **Zaniechanie działań inwestycyjnych**, związanych z budową drogi wodnej na Odrze i innych rzekach.
5. **Zaniechanie budowy zbiorników wodnych** i innych obiektów piętrzących na rzekach.
6. **Zaniechanie przekształcania zbiornika suchego Racibórz** i innych zbiorników suchych w dorzeczu Odry w zbiorniki retencyjne.
7. **Skierowanie funduszy zaplanowanych na realizację ww. działań inwestycyjnych na PRIORYTETOWE** działania dla poprawy stanu rzeki Odry i innych rzek Polski, obejmujące:
 - renaturyzację rzeki Odry i innych rzek;
 - odbudowę naturalnej retencji zlewniowej;
 - systemy oczyszczania wód przemysłowych i zasolonych odprowadzanych do rzek oraz odejście od gospodarki węglowej na rzecz OZE.
8. **Przyjęcie Krajowego Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych**, opracowanego przez PGW WP w 2020 r. w drodze ustawy, i jego sukcesywne wdrażanie jako PRIORYTETOWY RZĄDOWY PROGRAM dla odbudowy rzek w Polsce.
9. **Aktualizacja II aktualizacji Planów Gospodarowania Wodami z uwzględnieniem działań ujętych w Krajowym Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych** jako działania PRIORYTETOWE na rzece Odrze.
10. **Weryfikacja II aktualizacji Planów Gospodarowania Wodami – w tym odstępnie od zamiaru obniżania celów środowiskowych w narażonych na zasolenie silnie zmienionych częściach wód (SZCW)**, czyli jednostkach planistycznych odnoszących się do obszarów rzek.
11. **Analiza rozwiązań technicznych i technologicznych umożliwiających oczyszczenie zasolonych wód kopalnianych i ścieków przemysłowych i ich wdrożenie** oraz odejście od gospodarki węglowej na rzecz OZE.

12. **Opracowanie systemu automatycznego monitoringu jakości wód** i jego wdrożenie, z uwzględnieniem dostępu do danych online.
13. **Poprawa działania systemu pozwoleń wodnoprawnych** – powiązanie wartości zrzutów z warunkami hydrometeorologicznymi w rzece oraz obowiązkowe przeprowadzanie analizy skumulowanego wpływu zrzutów z już wydanych pozwoleń wodnoprawnych jako warunek niezbędny do wydania nowego pozwolenia wodnoprawnego.
14. **Organizacja systemu skutecznej kontroli użytkowników wód i nielegalnych zrzutów ścieków do rzek**, np. poprzez automatyczne stacje monitorujące stan wód, rozmieszczone w lokalizacjach umożliwiających zidentyfikowanie źródła zanieczyszczeń.
15. **Weryfikacja procedur zarządzania kryzysowego**, w tym Planów Zarządzania Kryzysowego, i kompetencji podmiotów działających w ramach tzw. siatki bezpieczeństwa.
16. **Wykonanie analiz i uzupełnień końcowego raportu rządowego zespołu ds. sytuacji na Odrze** wg uwag i rekomendacji WWF Polska, wraz z opracowaniem szczegółowych wniosków i rekomendacji rozwiązań systemowych, które powinny stanowić podstawę opracowania Narodowej Strategii zarządzania wodami.

W celu ochrony naszego wspólnego dobra, jakimi są wody powierzchniowe, w tym polskie rzeki, i w celu poprawy ich stanu, **zarządzanie wodami powinno być prowadzone w całości przez resort środowiska, a nie resort infrastruktury.**